

Д-р Стевчо Димески**Д-р Димитар Анастасовски****Д-р Љупчо Вчков**

Меѓународен Славјански Универзитет

Република Северна Македонија

СТАБИЛЕН БАНКАРСКИ СИСТЕМ ПРЕДУСЛОВ ЗА ФИНАНСИСКА СТАБИЛНОСТ

АПСТРАКТ: Стабилноста на финансискиот ситем е од пресудно значење за нормално функционирање на економските единици, како од аспект на финансиско посредување, така и од аспект на функционирање на платниот ситем. Банкарската индустрија е доминантна во структурата на финансиски институции согледано преку вкупните средства на банките во финансискиот ситем, како однос на депозитните финансиски институции во однос на недепозитните финансиски институции. Имајќи го во предвид тој показател, банките играат vital role и се основен предуслов за финансиска стабилност. Со самото тоа, имплементација на мерките на макропрudentната политика во најголем дел се насочена кон превенција за амортизирање на системски ризици и шокови на банките.

Тезата која се поставува е: во каква кондиција е банкарската индустрија и кој е правецот на движење и дали перформансите се во насока на здрав и стабилен финансиски ситем. Од тој аспект во трудот ќе ги согледаме показателите на банките во РСМ.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: перформанси на банки, финансиски ситем, финансиска интермедијација

STABLE BANKING SYSTEM A PRECONDITION FOR FINANCIAL STABILITY

ABSTRACT: The stability of the financial system is of crucial importance for the normal functioning of economic units, both from the aspect of financial intermediation and from the aspect of the functioning of the payment system. The banking industry is dominant in the structure of financial institutions as seen through the total assets of banks in the financial system, as the ratio of deposit-taking financial institutions to non-deposit-taking financial institutions. Taking into account this indicator, banks play a vital role and are a basic prerequisite for financial stability. Therefore, the implementation of macroprudential policy measures is largely aimed at preventing and cushioning systemic risks and shocks to banks. The thesis that is being posed is: in what condition is the banking industry and what is the direction of movement and whether the performance is in the direction of a healthy and stable financial system. From this aspect, in the paper we will consider the indicators of banks in the RNM.

KEYWORDS: bank performance, financial system, financial intermediation

ФИНАНСИСКА СТАБИЛНОСТ

Периодот после глобалната финансиска криза која прерасна на економска криза со продолжено дејство во должничка криза, која потоа се преточи во енергентска криза парално со предизвици од инфлаторни движења ја наметна потребата од креирање и имплементирање на низа тела, политики, инструменти и мерки кои ќе овозможат одржување на здрав и стабилен финансиски систем. Импликациите од финансиската криза јасно ја дефинираа недвосмислената потреба од одржување на здрав и стабилен финансиски систем. Со самото тоа дојде до проширување на опфатот и перципирање на стабилноста во едни пошироки рамки, но, и имплементирање на системски пристап за следење, превенирање и амортизирање на ризиците во финансискиот сектор.

Имајќи во предвид дека финансиската стабилност подразбира состојба во која сите партиципанти во финансискиот систем функционираат без нарушувања и имаат потенцијал да амортизираат манифестации на ризик, независно дали се од екстерни или интерни фактори на 9 август 2022 година стапи во сила Законот за финансиска стабилност. Со овој закон се формира Комитет за финансиска стабилност, како институционално тело одговорно за следење на имплементирањето на макропрудентната политика, како и координација на активностите поврзани со системските ризици (идентификување и следење). Тоа значи дека согласно на структурата на финансиски институции, се дефинира и надлежен регулатор чија обврска, покрај да ги следи тековните состојби во институциите, има и обврска да ги идентификува системските ризици, да дефинира макропрудентни инструменти и соодветно да превзема макропрудентни мерки во насока на одржување на здрави и стабилни институции проверенирани од системски ризици. Во комитетот како регулатори се Народната банка (како претставници во регулаторните тела се Гувернерот на Народната банка), Министерството за финансии (министерот за финансии), Агенција за супервизија во осигурувањето – АСО (претседателот на Советот на експерти на АСО), Агенција за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување (претседателот на Советот на експерти на МАПАС), Комисија за хартии од вредност – КХВ (претседателот на КХВ) како и дополнителни пет претставници од Народната банка именувани од гувернерот и три претставници од Министерството именувани од министерот. Актиностите кои се превземат во насока на постигнување и одржување на финансиска стабилност се преточени во макропрудентна политика.

Основна цел на макропрудентната политика е да придонесува за постигнување и одржување на стабилноста на финансискиот систем во целина преку спречување и намалување на кумулирањето на системските ризици, зајакнување на отпорноста на системот и обезбедување на одржлив придонес на финансискиот систем за економскиот раст.¹ Исто така, дефинирано е дека основните цели се остваруваат преку посредни цели на макропрудентната политика кои се составен дел на макропрудентната стратегија.

Согласно на структурата и карактеристиките на домашниот финансиски сектор, а имајќи ја во предвид сложената природа на системскиот ризик и препораките на Европскиот одбор, како посредни цели на макропрудентната политика на РСМ се следниве:²

¹ Закон за финансиска стабилност член 15

² <https://www.nbrm.mk/definicija-opfat-i-celi-na-makroprudენტната-politika-vo-republika-severna-makedonija.nspх>

- » спречување и намалување на ризиците од прекумерен кредитен раст и прекумерна задолженост;
- » спречување и намалување на ризиците од прекумерна рочна неусогласеност во билансите на финансиските институции и изложеноста на ликвидносен ризик;
- » спречување и намалување на ризиците од концентрација на изложеностите, директна и индиректна;
- » спречување и намалување на склоноста за непримерно поведение и пад на моралот;
- » зајакнување на отпорноста на инфраструктурата на финансиските пазари;
- » намалување на стапката на евроизација.

ФИНАНСИСКИ СИСТЕМ

Нивото на финансиско посредување се изразува како сооднос на учеството на активата на финансискиот систем во однос на БДП. Во 2023 година, истото, достигна ниво од 114,3%. За да можеме да го согледаме значењето на оваа интермедијација потребно е да го споредиме со земјите од Централна и Југоисточна Европа. Кај група на држави (Унгарија и Грција) овој процент е над 200%, втора група на држави (Словенија, Словачка, Хрватска, Чешка) овој процент е над 150%, зад нас се Србија, Романија и Албанија. Истото, ни покажува дека има простор за поголемо посредување и поддршка од страна на финансискиот сектор, како придонес кон економскиот развој на земјата.

Финансискиот систем во РСМ е поделен во два сегменти: депозитни институции и останати недепозитни финансиски институции. Во делот на депозитни финансиски институции доминантна позиција се банките (доминантно учество како во средствата, така и во бројот на институции), а незначително учество имаат штедилниците. Недепозитни финансиски институции се осигурителни компании и друштва поврзани со осигурување, пензиски фондови, инвестициски фондови и друштва поврзани со управување со пензиските и инвестициски фондови, лизинг компании, финансиски друштва.

На самиот почеток ќе ја согледаме структурата на вкупните средства во финансискиот систем во РСМ со цел да го утврдиме значењето на банкарската индустрија. Истото, согледано од аспект на тековна состојба како номинални, апсолутни, но и релативни големини, како и трендот на движење.

Графикон 1 (000 еур)

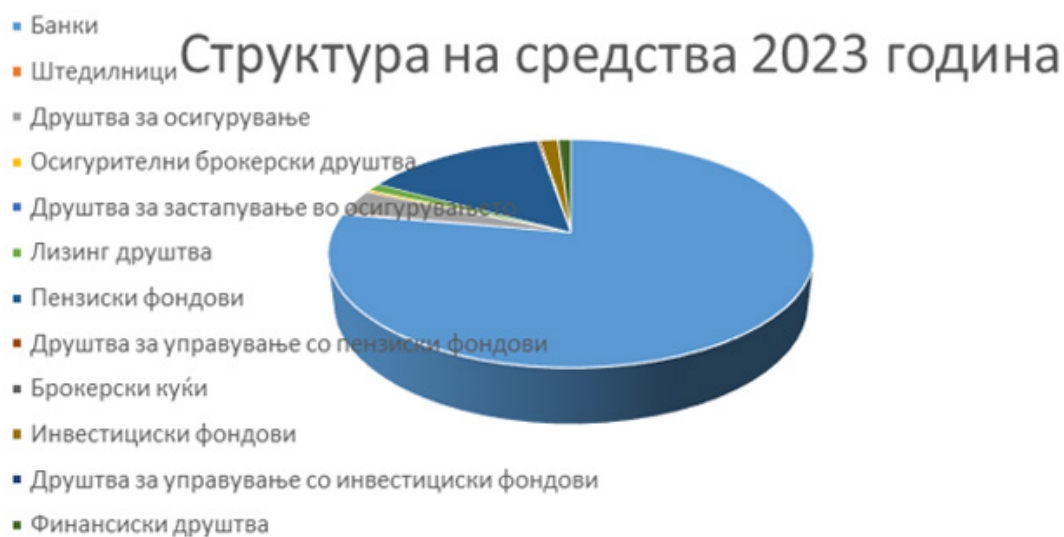
Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

Во делот на структурата, учеството на депозитните финансиски институции во вкупните средства на финансискиот систем е значително високо со тенденција на намалување.

Структура на средства 2023 година

Графикон 2

Графикон 3

Она што треба да се напомене е дека во структурата на вкупните средства на финансискиот систем во делот на недепозитни финансиски институции значителен дел имаат пензиските фондови. Во структурата на вкупните средства на финансискиот систем учеството на пензиските фондови од 1,3% во 2007 година, достигнуваат до 14,4% во 2023 година. Истовремено, во структурата на вкупните средства на недепозитните финансиски институции учеството на пензиските фондови од 15,2% во 2007 година, достигнуваат до 65,4% во 2023 година.

Партиципиентите, имаат теорија на избор, алтернативно диспонирање со нивните средства во сите институции на финансикиот систем, како во депозитни и недепозитни финансиски институции, освен, пласмани во делот на пензиски фондови (ислучок доброволен пензиски фонд). Имено, партиципиентите во пензиските фондови (задолжителни пензиски фондови³) имаат облигација. На сите вработени, осигуреници, задолжителното пензиско осигурување им се пресметува и соодветно дистрибуира, дел во Фонд на ПИОМ – солидрен, генерациски и дел во Задолжителниот пензиски фонд каде средствата се трансферираат во удели на индивидуални сметки. Со самото тоа, средствата во пензискиот фонд од 2005 година во континуитет месечно се кумулираат. Очекувањата се дека после 2040 би почнале позначителни искористувања, повлекувања на средствата од овој фонд, после што би се очекувало забавување на растот на средствата на овој фонд.

3 Закон за задолжително капитално финансиско пензиско осигурување 29 2002, соодветно со измените 85/2003, 40/2004, 113/2005, 1/2006, 29/2007 и тн

	2007	2010	2013	2016	2019	2020	2021	2022	2023
Депозитни финансиски институции	91,7%	89,9%	88,3%	85,2%	81,7%	80,8%	79,4%	79,2%	77,9%
Банки	90,5%	89,0%	87,6%	84,7%	81,4%	80,5%	79,1%	79,0%	77,7%
Штедилници	1,2%	0,9%	0,7%	0,5%	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%	0,2%
Недепозитни финансиски институции	8,3%	10,1%	11,7%	14,8%	18,3%	19,2%	20,6%	20,8%	22,1%
Друштва за осигурување	4,5%	3,7%	3,3%	3,5%	3,5%	3,5%	3,5%	3,5%	3,5%
Осигурителни брокерски друштва	н.п.	н.п.	н.п.	0,2%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%
Друштва за застапување во осигурувањето	н.п.	н.п.	н.п.	0,02%	0,03%	0,03%	0,02%	0,02%	0,02%
Лизинг друштва	2,0%	2,5%	1,4%	0,6%	0,8%	0,9%	0,8%	1,0%	1,1%
Пензиски фондови	1,3%	3,6%	6,4%	9,4%	11,5%	12,3%	13,5%	13,5%	14,4%
Друштва за управување со пензиски фондови	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%
Брокерски куќи	0,4%	0,1%	0,1%	0,02%	0,02%	0,02%	0,02%	0,02%	0,02%
Инвестициски фондови	0,0%	0,0%	0,2%	0,7%	1,3%	1,2%	1,4%	1,3%	1,4%
Друштва за управување со инвестициски фондови	0,01%	0,01%	0,00%	0,01%	0,03%	0,03%	0,04%	0,05%	0,05%
Друштва за управување со приватни фондови	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.
Финансиски друштва			0,2%	0,2%	0,6%	0,6%	0,8%	0,9%	1,0%
Вкупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Табела 1

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

Имајќи во предвид дека банките имаат значителен удел во структурата во вкупните средства на финансискиот систем со 77,7% (евидентно со тренд на намалување) фокус на анализа ќе бидат перформансите на банкарската индустрија.

ПЕРФОРМАНСИ НА БАНКАРСКАТА ИНДУСТРИЈА

Амбиентот, опкружувањето во кој банките функционираат се карактеризира со забавен економски раст, сеуште екстерни безбедносни и трговски неизвесности, забавување на растот на нашиот најголем трговски партнер, инфлаторни ризици кои полека, но, сигурно олабавуваат, инфлацијата во 2022 / 2023 / 2024 година беше 14,2 / 9,4 / 3,5 % соодветно. Во делот на активности, покрај традиционалните активности, депозитно и кредитно работење, перманентно проширување на опсегот во делот на банкосигурување, банките наплатиле провизии кои претставуваат 2,3 % во 2023 година од нивните вкупни приходи од провизии (5,9% во 2022 година. Интензивирање на процесите на дигитализација, имплементирање на нови дигитални канали и алатки, кои од една страна им овозможуваат на клиентите поголема пристапност до производите и услугите, за банките тоа придонесува кон зголемена ефикасност и продуктивност, а од друга страна, соочување со зголемени ризици од сајбер криминал.

Постојат повеќе индикатори за финансиска стабилност на банкарскиот систем кои истовремено ја отсликуваат стабилноста и сигурноста на банкарскиот систем.

- » Ниво на финансиско посредување, кое се изразува како сооднос на учеството на активата, депозитите и кредитите на нефинансиските субјекти во однос на БДП

	2019Q4	2020Q4	2021Q4	2022Q4	2023Q4	2024Q3
Ниво на финансиска интермедијација						
Актива/БДП	79,4	87,5	87,6	83,8	83,2	81,9
Депозити од нефинансиски субјекти/БДП	58,6	64,4	64,3	60,5	60,1	59,6
Кредити на нефинансиски субјекти/БДП ^{19/}	49,0	52,8	52,6	51,8	49,1	49,8

Табела 2.

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

- » Квалитетот на активата е од големо значење кое се рефлектира врз стапката на адекватност на капиталот и профитабилноста. Во делот на структура на активата, вкупните кредити на банките учествуваат со 59% во вкупната актива, додека, вкупните пласмани на банките во нискоризични средства, хартии од вредност учествуваат со 13% во вкупната актива. Тоа се вложувања во државни хартии од вредност (81,2%) пласмани во благајнички записи (10,2%).

	2019Q4	2020Q4	2021Q4	2022Q4	2023Q4	2024Q3
Квалитет на актива						
Нефункционални кредити / бруто кредити	4,6	3,3	3,1	2,8	2,7	2,9

Табела 3.

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

- » Капиталната сила на банкарската индустрија е од големо значење. Пропаѓањето на големи и комплексни финансиски институции во текот на финансиската криза којашто започна во 2007 година предизвика дестабилизација на финансискиот систем во глобални рамки, а во крајна линија и на реалниот сектор. Притоа, некои држави презедоа значителни интервенции за да се одржи финансиската стабилност, коишто најчесто вклучуваа користење буџетски средства. Како одговор на кризата, Базелскиот комитет за банкарска супервизија усвои серија реформи на меѓународниот капитален стандард (т.н. Базел III), коишто пред сè се однесуваат на зајакнување на капиталните барања, зајакнување на ликвидната позиција на банките и примена на макрорудентни инструменти за зголемување на отпорноста на банкарскиот систем на финансиски и економски шокови. Основа е утврдување на стапка на адекватност на капиталот.

	2019Q4	2020Q4	2021Q4	2022Q4	2023Q4	2024Q3
Адекватност на капиталот						
Стапка на адекватност на капиталот	16,3	16,7	17,3	17,7	18,1	19,0

»

Табела 4.

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

Банкарскиот систем одржува висока капитализираност и стабилна солвентна позиција. Стапката на адекватност на капитал перманентно се зголемува како резултат на намалување на просечното ниво на ризичност на банкарските активности од една страна и раст на сопствените средства кој во најголем дел се должи на растот на основниот капитал.

- » Профитабилното работење на банките е значаен елемент за сите стејкхолдери. Профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот систем се одржува во континуитет подолг временски период

	2019Q4	2020Q4	2021Q4	2022Q4	2023Q4	2024Q3
Профитабилност						
POAA	1,3	1,3	1,5	1,5	2,0	2,6
POAE	11,7	11,3	12,9	12,2	16,1	20,2

Табела 5.

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

Последните две години има изразито зголемување на профитабилноста и оперативната ефикасност, која се должи пред се на зголемени нето каматни приходи, кои се поголем резултат на раст на каматните стапки и каматоносна актива (зголемени приходи од камати од речиси сите сектори), а помал удел имаат зголемените нето приходи од провизии.

- » Ликвидноста претставува значаен индикатор. Манифестација на ликвидносен ризик може да предизвика сериозно поместувања.

	2019Q4	2020Q4	2021Q4	2022Q4	2023Q4	2024Q3
Ликвидносен ризик						
Стапка на покриеност со ликвидност (СПЛИ)			292,2	273,8	263,5	289,7
Високоликвидна актива / вкупна актива	24,0	21,5	21,4	19,3	19,9	18,5

Табела 6.

Извор: Извештаи и податоци Народна Банка

Учеството на ликвидните средства во вкупната актива на банките укажуваат дека се на задоволителни нивоа. Посебно, стапката на покриеност со ликвидност на банкарскиот систем, кој во 2024Q3 изнесува 289,7 и за илустрација регулаторниот минимум изнесува 100%

ЗАКЛУЧОК

Финансискиот систем во Р.Македонија се одликува со симплифицирана структура, финансиски инструменти и услуги. Слаба меѓуинституционална поврзаност и зависност и следствено на тоа ниско ниво на изложеност на ризик од зараза.

Согласно на презентираните податоци се извлекува заклучок дека банкарскиот систем игра значајна улога во финансискиот систем, како од аспект на агрегатна димензија, така и од аспект на локација на заштедите на нефинансискиот сектор како и ликвидноста на останатите финансиски институции. Со самото тоа стабилниот банкарски систем претставува значаен предуслов за финансиската стабилност на земјата.

Како позначителни сегменти за финансиска стабилност се приватните пензиски фондови. Нивното значење во континуитет се зголемува. Осигурителниот сектор има зголемени активности и соодветно ниво на солвентност. Останатите сегменти на финансискиот систем се со помало влијание и имаат соодветна тежина од можноста за манифестација на системски ризик

Генерална констатација согласно на презентираните податоци на перформансите на банкарската индустрија согледани преку ниво на активности, солвентност и ликвидност, добар квалитет на кредитното портфолио, профитабилност, високо ниво на адекватност на капитал упатуваат на заклучок дека банкарската индустрија се карактеризира со стабилност и сигурност во работењето, а самото тоа имплицира предуслови за финансиска стабилност.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Извештај за финансиска стабилност во РСМ за 2023 година
2. Извештај за ризиците во банкарскиот систем на РСМ во 2023 година
3. Закон за финансиска стабилност
4. Закон за задолжително капитално финансиско пензиско осигурување

ВЕБ САЈТОВИ ИЗВЕШТАИ И ПОДАТОЦИ

1. <https://www.bis.org/basel>
2. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/databaseEurostat>
3. nbrm - (https://www.nbrm.mk/definicija-opfat-i-celi-na-makroprudენტната-politika-vo-republika-severna-makedonija.nspх)